

Gravfältet vid

Barkarby

- ett bygdegravfält från äldre järnålder?

Arkeologisk förundersökning och slutundersökning
av fornlämningarna RAÄ 23:2 och RAÄ 427, Kyrkbyn 2:3,
Järfälla socken och kommun, Uppland.

Kjell Andersson

Marcus Hjulhammar

Tove Björk (osteologisk analys)

Rapport 2006:4

Gravfältet vid

Barkarby

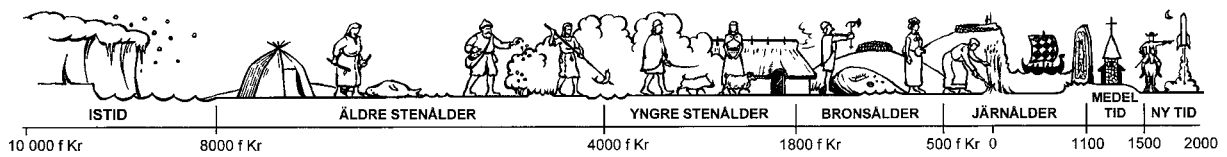
- ett bygdegravfält från äldre järnålder?

Arkeologisk förundersökning och slutundersökning
av fornlämningarna RAÄ 23:2 och RAÄ 427, Kyrkbyn
2:3, Järfälla socken och kommun, Uppland.

Rapporten finns i PDF-format på adressen
stockholm.lans.museum/

 STOCKHOLMS LÄNS MUSEUM

Tel 08-586 194 02 Fax 08-32 32 72
Sickla Industriväg 5B
131 34 Nacka
Hemsida: stockholms.lans.museum/

Tidaxel: Mats Vänehem

© Stockholms läns museum
 Produktion: Stockholms läns museum
 Redaktionell bearbetning: Göran Werthwein
 Produktion av planer: Anders Jonsson, Göran Werthwein
 Allmänt kartmaterial: Lantmäteriverket. Medgivande 97.0133
 Stockholm 2006

Innehåll

Sammanfattning	7
Bakgrund	8
Topografi och kulturmiljö	8
Förundersökning	10
<i>Syfte och metod</i>	10
<i>Resultat</i>	11
<i>Diskussion</i>	12
Slutundersökning	13
<i>Syfte och metod</i>	13
<i>Resultat</i>	13
<i>Gravarna</i>	13
<i>Övriga lämningar</i>	15
<i>Fynd och dateringar</i>	16
<i>Diskussion</i>	17
Referenser.....	19
Administrativa uppgifter	21

Figurförteckning

Figur 1. Fornlämningarnas läge markerat på Blå kartan, skala 1:100 000.....	6
Figur 2. Ekonomiska kartan med fornlämningarna markerade, skala 1:10 000	9
Figur 3. Förundersökningsområdet från norr. Foto: Kjell Andersson	10
Figur 4. Skelettgraven A1 från norr. Foto: Kjell Andersson.....	11
Figur 5. Barngraven A4 innan undersökning. Foto: Åsa Berger	12
Figur 6. Skelettgraven A1 under utgrävning. Foto: Tove Björk	14
Figur 7. Skelett i A1 frilagt. Foto: Tove Björk	14
Figur 8. A3 innan undersökningen. Foto: Rickard Franzén.....	15
Figur 9. Stenkistan i A3 under utgrävning. Foto: Rickard Franzén	15
Figur 10. Resterna av gravkärlet i urnebrandgropen A18 frilagt. Foto: Kjell Andersson.....	15
Figur 11. Lie från skelettgraven A1. Foto: Mattias Ek.....	16
Figur 12. Skära från skelettgraven A1. Foto:Mattias Ek.....	16
Figur 13. Skära och syl från urnebrandgropen A18. Foto: Mattias Ek	17

Bilagor

Bilaga 1. Schaktplan, förundersökning, skala 1:500.....	22
Bilaga 2a. Anläggningstabell, förundersökning.....	23
Bilaga 2b. Plan och profilritning, A4	23
Bilaga 3. Schaktplan, slutundersökning, skala 1:500	24
Bilaga 4. Anläggningsbeskrivningar	25
Bilaga 5. Planer och profiler.....	30
Bilaga 6. Fyndlista.....	36
Bilaga 7. Osteologisk analys	37
Bilaga 8. Gravfältets ursprungliga utbredning - rekonstruktionsförslag, skala 1:4000.....	42

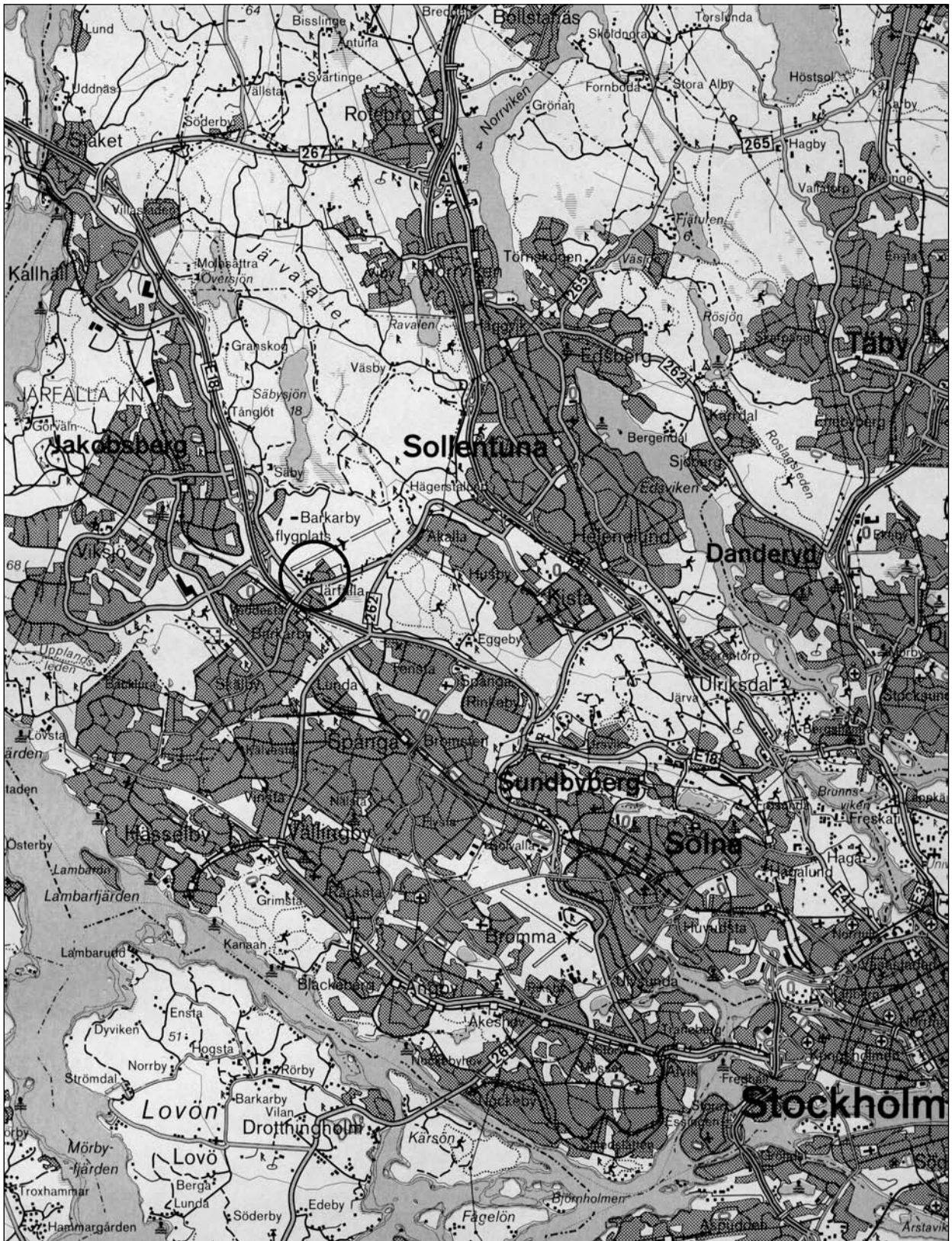

Fig 1. Blå kartan med undersökningsområdet markerat, skala 1:100 000.

Sammanfattning

Stockholms läns museum utförde under oktober 2003 respektive maj 2004 en arkeologisk för- respektive slutundersökning av fornlämningarna RAÄ 23:2 och RAÄ 427 inom fastigheten Kyrkbyn 2:3, Järfälla socken och kommun, Uppland. Orsaken till undersökningarna var att fastigheten skulle bebyggas med bostäder. Uppdragsgivare var Folkhem Produktion AB.

Området hade tidigare varit föremål för två arkeologiska utredningar, dels 1991 då en flatmarksgrav i form av en kruka med brända ben påträffades (RAÄ 23:2), dels vid en kompletterande utredning 2003 då även ett stolphål och en härd framkom i området (RAÄ 427). Vid förundersökningen kunde ett mindre gravfält beläggas på platsen. Gravfältets sammansättning, med brand- och skelettgravar under flat mark, antydde att det kunde ha anlagts under århundradena kring Kristi födelse. Dessutom framkom anläggningar av boplatsskaraktär, främst i form av stolphål, söder om gravarna.

Totalt undersöktes tre skelettgravar och tre brandgravar, varav en osäker. Två av brandgravarna hade ursprungligen varit markerade med resta trästolpar. Den tredje brandgraven utgjordes av en urnebrandgrop i vilken ett gravkärl av keramik påträffades. I kärlet hade en skära och en syl av järn placerats tillsammans med en del av de brända benen. De andra brandgravarna var skadade av plöjning. Båda gravarna innehöll keramikfragment och enstaka brända ben, men i en av dem påträffades också en syl av ben.

Skelettgravarna var placerade i nord-sydlig riktning och var omgivna av kistliknande stenpackningar. Gravarna innehöll skeletten efter en äldre kvinna samt två små barn. I kvinnograven påträffades en skära, ett lieblad och en nål av järn, och i en av barngravarna en hartstättningsring.

Föremålen från gravfältet utgör typiska gravfynd från förromersk- och romersk järnålder och medger inga närmare dateringar av gravarna. Urnebrandgropen har dock genom en ¹⁴C-analys daterats till förromersk järnålder.

Gravfältet kunde begränsas åt alla väderstreck utom mot norr – nordväst där befintliga villatomter gränsade till undersökningsområdet. Det förefaller dock troligt att ytterligare gravar finns eller har funnits i denna riktning. Gravformer, gravskick och fynd uppvisar stora likheter med ett 50-tal gravar som på 1930-talet undersöktes norr om Järfälla kyrka (RAÄ 248:1). Detta gravfält totalundersöktes inte och dess omfattning är ännu okänd. Sannolikt utgör de två undersökta gravfälten delar av ett ursprungligen större sammanhängande gravfält som har sträckt sig in under delar av dagens Kyrkbyn.

Bland de övriga anläggningarna som framkom vid undersökningen, en härd och tio stolphål, har två större konstruktioner kunnat urskiljas. En av dessa utgjordes av ett litet fyrstolpshus, ca 3,75 x 2,4 meter stort, som troligen har haft risflätade väggar tätade med lera. Den andra konstruktionen utgjordes av en kvadratisk anläggning med ca 1,5 meters sida och med stolpar i hörnen. Vilken funktion anläggningen har haft har inte kunnat avgöras, men utifrån dess ringa storlek har det troligen inte rört sig om ett hus. Lämningarna har inte kunnat dateras och det är oklart om de utgör spår efter en boplatss eller efter aktiviteter med anknytning till gravfältet.

Bakgrund

Folkhem Produktion AB planerade att bebygga fastigheten Kyrkbyn 2:3, Järfälla socken och kommun, med bostäder. Inom fastigheten fanns två registrerade fornlämningar (RAÄ 23:2 och RAÄ 427) vilka hade påträffats i samband med arkeologiska utredningar (Elgh & Lekberg 1991, Grönwall 2003).

Länsstyrelsen i Stockholms län fattade i september 2003 beslut om en arkeologisk förundersökning av fornlämningarna i syfte att fastställa fornlämningarnas karaktär och utbredning inför en slutundersökning (dnr 431-03-50896). Stockholms läns museum utförde förundersökningen under perioden 9-14 oktober 2003 på uppdrag av Folkhem Produktion AB.

Vid förundersökningen kunde ett mindre gravfält med bl. a. skelettgravar under flat mark beläggas på platsen och i anslutning till dessa ett antal boplotsindikerande anläggningar i form av en härd, stolphål och gropar. En preliminär rapport över förundersökningsresultatet skickades till länsstyrelsen och uppdragsgivaren efter avslutad undersökning (SSLM, dnr 2003:129).

Länsstyrelsen beslutade efter hand att en särskild arkeologisk undersökning (slutundersökning) av fornlämningarna skulle utföras av Stockholms läns museum (dnr 431-03-89541). Länsmuseum utförde undersökningen under perioden 3-19 maj 2004 på uppdrag av Folkhem Produktion AB.

Topografi och kulturmiljö

Järfälla socken består i huvudsak av flacka bergsplatåer med varierande moränavlagringar. Bergsplatåerna åtskiljs i söder och sydöst av dalgångar, vilka avvattnas av Bällstaån och Igelbäcken. Kring dessa tidigare vattenleder återfinns huvuddelen av socknens fornlämningar, främst på nivåer mellan 15 och 35 meter över havet (Modin et al 1986:96).

Järfälla kyrka och den intilliggande Kyrkbyn är belägna på en nordöst - sydvästlig höjdsträckning i socknens södra del. På och i anslutning till höjdryggen som når drygt 20 meter över dagens havsnivå, har ett 20-tal fornlämningar registrerats (figur 2). Fornlämningarna utgörs främst av förhistoriska boplatser (RAÄ 248:5, 255:4-5, 402:3, 427), gravar och gravfält från järnåldern (RAÄ 23:1-2, 24, 26, 76, 248:1, 254) och bebyggelseämningar från historisk tid (RAÄ 248:3, 255:1, 257:1, 257:3, 259). I området finns också en skålgropslokal (RAÄ 398) och lösfynd, bl. a. i form av enkla skafthålsyxor (RAÄ 248:2 och RAÄ 289), som indikerar att området har tagits i anspråk tidigt, troligen redan under äldre bronsålder.

Några av fornlämningarna har helt eller delvis blivit arkeologiskt undersökta genom åren, de flesta i samband med anläggandet av Barkarby flygfält under 1930-talet och vid uppförandet av villor på Kyrkbyns forna ägor allt sedan 1920-talet. Ytterligare undersökningar har företagits i samband med anläggandet och tillbyggnader av Norrviksvägen som löper söder om kyrkan och flygfältet (Holmqvist 1956, Olsson 1984, Lindström 1998, Grönwall 2004, Werthwein 2004, ATA 5651/58, 7294/61, SHM 21940).

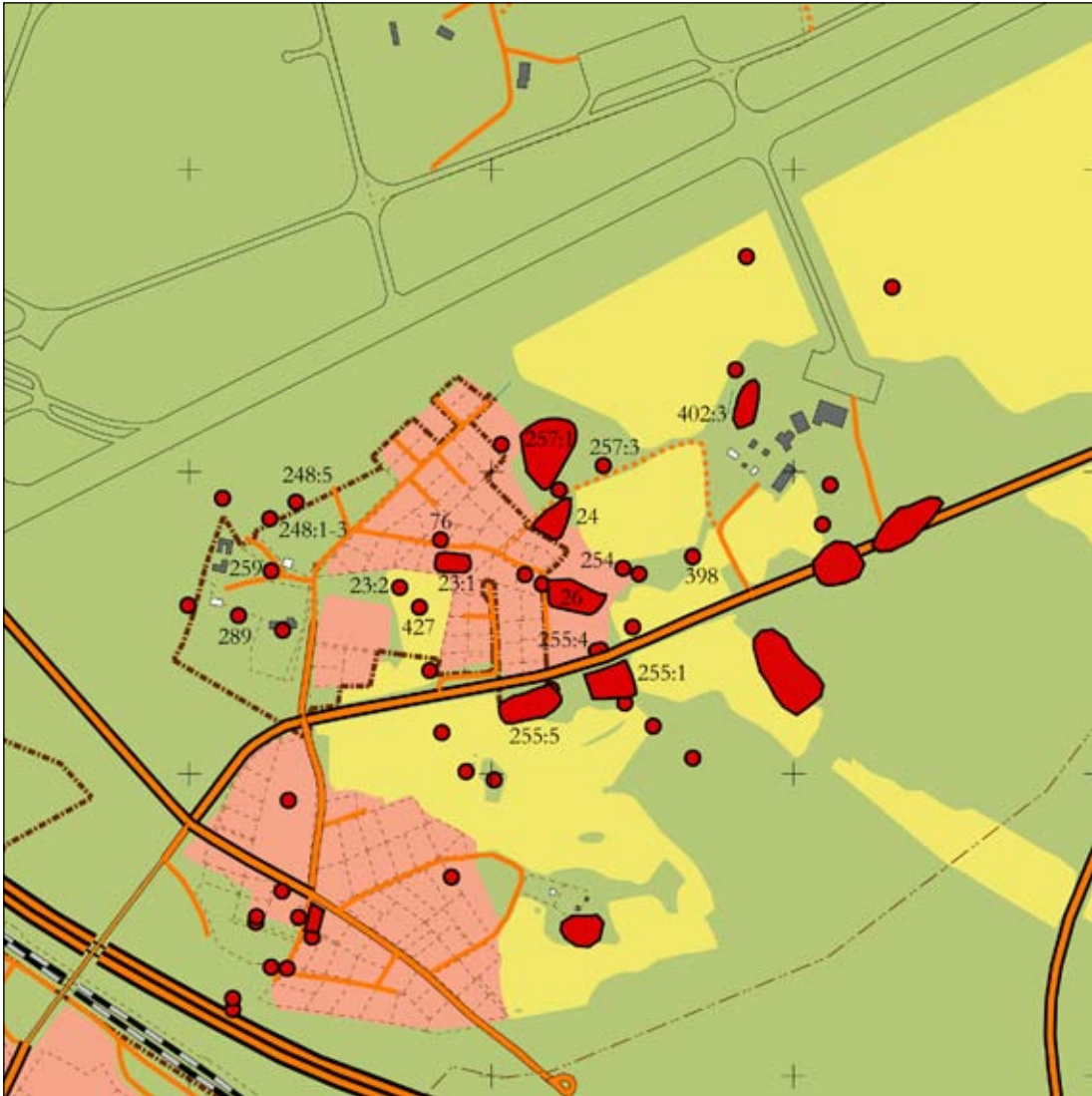

Fig 2. Ekonomiska kartan med fornlämningarna markerade, skala 1:10 000.

De nu aktuella fornlämningarna RAÄ 23:2 och RAÄ 427 var belägna i gammal åkermark, ca 150 meter öster om Järfälla kyrka. Åkermarken avgränsas i söder av Norrviksvägen men är i övrigt kringgårdad av Järfälla församlingshem och av villatomter. På en arealavmätning över Hästa by i Spånga socken framgår det att området 1636 utgjorde en utjord till Hästa (LMS A98-14, A10:2-3). På en geometrisk avmätning utförd 1690 hörde området till Skälby och Hästa utjord som bestod av 6 respektive 4 öresland. I beskrivningen står vidare att Skälby utjord kallades Barkarby (LMS A48-2, A19:65-66).

Utjorden var 1636 avgränsad i norr och öster av en gärdesgård. I nordsydlig riktning löpte ett dike vilket hade förlängts på 1690 års karta och som även i dag går i samma sträckning. Enligt den senare avmätningen utgjordes undersökningsområdet av åker. År 1768 hörde åkermarken, som nu kallades "Kyrckgårdet", till Barkarby och beskrevs som bestående av god lerjord, men något grund på norra änden mot "backen" (LMS A48-2:1). I samband med ett ägoutbyte 1865 utfördes en ny uppmätning av området, då tomten Kyrkbyn 2:3 avstyckades från Barkarby till Kyrkbyn (LMS A48-2:3).

Fornlämningen RAÄ 23:2 var belägen i norra delen av den forna åkermarken och var i fornlämningsregistret (FMR) registrerad som en flatmarksgrav i form av ett keramikkräl med brända ben. Graven påträffades vid schaktning vid en arkeologisk utredning 1991, men omhändertogs inte i samband med denna utan fick kvarligga på platsen. Graven antogs kunna knytas till det tidigare undersökta och borttagna gravfältet RAÄ 23:1 (Elgh & Lekberg 1991:30). Vid en kompletterande utredning av fastigheten 2003 (se Grönwall 2003) påträffades en härd och ett stolphål strax söder om läget för urnegraven. Fornlämningarna registrerades i FMR som en boplats (RAÄ 427).

Gravfältet RAÄ 23:1 som bestod av sju - åtta gravar var beläget strax nordost om det nu aktuella undersökningsområdet. Gravfältet undersöktes och togs bort åren 1958 och 1960 och innehöll gravar från yngre järnålder (ATA 5651/58, 7294/61, Modin et al 1986:85f). Till gravfältet hörde ursprungligen även en kvadratisk stensättning (RAÄ 76) som undersöktes 1984. Graven hade sannolikt innehållit en skelettbegravning, men några spår efter skelettet eller andra fynd påträffades inte. Utifrån gravformen och skelettnedgrävningens orientering bedömdes graven vara från äldre järnålder (Olsson 1984).

Flatmarksgravar är också kända området sedan tidigare. I samband med nivelleringsarbeten för Barkarby flygfält på 1930-talet påträffades ett överplöjt gravfält strax norr om Järfälla kyrka (RAÄ 248:1). Under åren 1934 och 1935 undersöktes ett drygt 60-tal fornlämningar på gravfältet, varav 16 skelettgravar, ett 30-tal brandgravar och resten fyndtomma stensättningar, härdar etc. (Holmqvist 1956:1). Ett par år senare undersöktes ytterligare tre gravar på platsen (ATA 4644/37, SHM 21940).

Gravfältet, som Wilhelm Holmqvist daterade till huvudsakligen 100-talet e Kr (Holmqvist 1956:43ff), totalundersöktes inte då undersökningarna begränsades till den yta som berördes av nivelleringsarbetena. Gravfältets omfattning är ännu okänd (a.a:46).

Fig 3. Förundersökningsområdet från norr. Foto: Kjell Andersson (SSLM I2006000121).

Förundersökningen

Syfte och metod

Syftet med förundersökningen var i enlighet med länsstyrelsens kravspecifikation (Lst dnr 431-03-50896) att fastställa fornlämningarnas karaktär och utbredning samt att erhålla underlag för kostnadsberäkning av en slutundersökning av fornlämningarna.

Vid förundersökningen grävdes sökschakt med traktorgravare försedd med planeringsskopa inom exploateringsområdet för att avgränsa lämningarna. Vidare grävdes ett par provrutor för hand för att klargöra eventuellt bevarade kulturlagers omfattning och innehåll. Ett fåtal

mer eller mindre säkra anläggningar undersöktes också för att klargöra anläggningarnas typ, status, bevarandegrad och datering.

Samtliga schakt, provrutor och anläggningar mättes in med totalstation i ett lokalt upprättat koordinatnät. Undersökta anläggningar dokumenterades i plan och profil och fotograferades i den mån de utgjorde fornlämningar. En preliminär rapport över undersökningsresultatet översändes till länsstyrelsen och uppdragsgivaren efter avslutad förundersökning (SSLM dnr 2003:129).

Resultat

Schaktningen påbörjades i anslutning till platsen för den tidigare påträffade urnegraven, men graven kunde inte återfinnas trots att schaktet vidgades (graven framkom dock vid slutundersökningen). Från detta område drogs schaktet vidare söderut mot och förbi det stolphål och den härd som hade påträffats vid utredningen 2003. Schaktlängden uppgick till ca 40 meter och bredden varierade mellan 1,3 och 4,5 meter och djupet mellan 0,3 och 0,6 meter.

I schaktet framkom ytterligare anläggningar utöver de tidigare kända. För att begränsa anläggningarnas utbredning i sida grävdes flera schakt tvärs längschaktet och syd och sydost om huvudschakten (bilaga 1). Totalt påträffades 12 anläggningar, huvudsakligen i form av stolphål/gropar, men av vilka flera var att beteckna som osäkra (bilaga 1 och 2). Lämningarna kunde avgränsas till en ca 40 x 10 – 20 meter (N – S) stor yta inom exploateringsområdet.

Lagerföljden i schakten utgjordes av ett 0,05 meter tjockt torvlager, därefter en ploggång till mellan 0,3 och 0,35 meters djup, därunder moig lera som mot områdets lägre liggande delar i väster övergick till lera. I ploggången påträffades måttligt med buteljglas, tegel, fajans, porslin, yngre rödgods och järnfragment (ej tillvaratagna).

Strax öster om den förmodade platsen för urnegraven framkom vid schaktets utvidgning en närmast rektangulär, ca 1,95 x 0,85 meter (NNV - SSÖ) stor, stenpackning (A1) vilken bedömdes som en stenkista till en skelettgrav (figur 4).

I schaktets förlängning söderut, strax söder om den förmodade platsen för urnegraven, påträffades en oval, ca 0,8 x 0,5 meter (N – S) stor stenkrets (A4, figur 5). I anläggningens yta fanns sentida föremål i form av tegel, glas och spikar (ej tillvaratagna). Då det okulärt inte kunde avgöras vilken typ av lämning det rörde sig om och från vilken tid den var, beslutades att anläggningen skulle undersökas. Vid undersökningen visade sig

Fig 4. Skelettgraven A1 från norr. Foto: Kjell Andersson (SSLM l2006000112h).

Fig 5. Barngraven A4 innan undersökning. Foto: Åsa Berger (SSLM l2006000118).

stenkretsen innehålla skelettet efter ett litet barn (Infans I, Margareta Boije, muntligen) som lagts i hockerställning med huvudet åt norr och med ansiktet vänt åt öster. Inga fynd påträffades i graven.

I schaktväggen strax öster om A4 syntes stenar som i storlek, form och utbredning påminde om stenkretsen till barngraven A4, och därför tolkades som ytterligare en grav (A3). Anläggningen rensades inte fram ytterligare vid förundersökningen.

Flertalet av anläggningarna utgjordes dock, som tidigare nämnts, av mer eller mindre säkra stolphål/gropar varav några efter undersökning kunde avfärdas (A2, A8 och

A9) och en inte kan klassas närmare än till stolphål/grop (A5). Anläggningen som snittades var ca 0,6 meter i diameter och ca 0,1 meter djup med fyra 0,15 – 0,4 meter stora stenar synliga i ytan, vilka möjligen har utgjort skoning till en stolpe. Fyllningen utgjordes av lera. Inga fynd påträffades.

I södra delen av området framkom också ett uppskattningsvis 2 meter i diameter stort kulturlagerliknande lager av sot, kol och bränd lera (A15) i vilket en 1 x 1 meter stor provruta grävdes. Lagret var ca 0,1 meter tjockt och innehöll rikligt med kol och bränd lera som i flera fall var tegelliknande. Inga fynd som kunde klargöra lagret ursprung eller datering framkom, men möjligen rör det sig om en sentida lämning.

En provruta grävdes också i huvudschaktet för att klargöra förekomsten av eventuellt upplöjda och/eller bevarade kulturlager. Provrutan grävdes i stick från strax under torvnivå ned till vad som bedömdes vara en nivå opåverkad av mänsklig aktivitet. I ploggången framkom enstaka fragment av tegel, rödgods, fajans och glas (ej tillvaratagna), men inga fynd av förhistorisk karaktär.

Samtliga anläggningar som framkom vid schaktningen var, med undantag för skelettgraven A1, skadade av odling. Sentida fynd påträffades i ytan till de flesta av anläggningarna och omständigheterna antydde att det inte fanns något bevarat kulturlager inom området, möjligen med undantag för mindre fläckar i svackor dit plogen inte hade nått. Bortsett från de säkert sentida fynden påträffades endast enstaka spridda brända benfragment samt en obränd tand från ett får eller en get intill anläggningen A5.

Diskussion

Vid förundersökningen kunde ett mindre gravfält, eller kanske snarare, en del av ett gravfält beläggas inom exploateringsområdet. Gravfältets sammansättning med den tidigare påträffade urnegraven och skelettgravar i stenkistor under flat mark antydde att gravfältet kunde dateras till århundradena kring Kristi födelse. Gravarna låg samlade i undersökningsområdets norra del och i anslutning till befintliga villatomter och det föreföll sannolikt att gravfältet sträckt sig vidare in under dessa.

I anslutning till och söder om gravarna framkom också ett antal lämningar av boplatskaraktär. Avsaknaden av fynd och kulturlager som kunde knytas till lämningarna ledde till frågan om anläggningarna verkligen utgjorde lämningar efter en boplats eller om de var spår efter ritualer och/eller andra aktiviteter som kunde knytas till gravfältet. Det kunde inte heller uteslutas att några av de förmodade stolphålen/groparna egentligen utgjordes av (brand-) gravar.

Slutundersökningen

Syfte och metod

Syftet med slutundersökningen var att dokumentera fornlämningarna inför ett borttagande av dessa (Lst, kravspecifikation, dnr 431-03-89541). En av målsättningarna inför undersökningen var att klargöra de boplatsindikerande lämningarnas karaktär och deras förhållande till de intilliggande gravarna. Vidare skulle lämningarna sättas i relation till tidigare genomförda undersökningar i området. Framför allt gällde detta förhållandet mellan gravfältet och de tidigare undersökta gravfälten RAÄ 23:1 och RAÄ 248:1.

Vid slutundersökningen avschaktades undersökningsområdet med grävmaskin ned till anläggningsnivå. Samtliga anläggningar mättes in med totalstation. Anläggningarna beskrevs, ritades i plan och profil och fotograferades. Samtliga metallfynd har konserverats.

Resultat

Vid slutundersökningen avschaktades en ca 47 x 15 – 25 meter (N – S) stor yta (bilaga 3). Den avschaktade ytan blev något större än planerat då det i områdets södra del framkom ytterligare lämningar som inte hade uppmärksamats vid förundersökningen, och det var därför nödvändig att öppna upp även åt detta håll. Lämningarna utgjordes av mindre mörkfärgningar, oftast i anslutning till en eller flera stenar. Då åkermarken i övrigt var i det närmaste stenfri, misstänktes lämningarna kunna utgöra förhistoriska anläggningar. Samtliga av dessa kunde dock avskrivas som fornlämningar efter undersökning.

Totalt undersöktes 18 anläggningar varav fem gravar, tio stolphål, en härd, ett dike och en större nedgrävning (bilaga 4 och 5). Till dessa kommer den skelettgrav och det stolphål/grop som undersöktes redan vid förundersökningen (A4 respektive A5).

Gravarna

Gravarna, som låg samlade i undersökningsområdets norra del (bilaga 3), utgjordes av två skelettgravar (A1 och A3) och tre brandgravar (A16, A18 och A19). Den vid förundersökningen undersökta skelettgraven A4 hade påträffats i samma område, strax väster om graven A3.

Skelettgravarna framträdde som stenpackningar som liksom A4 var placerade i nord-sydlig riktning. Stenpackningen i A1 var närmast rektangulär, ca 2 x 0,8 meter stor, och bestod av upp till 0,4 meter stora stenar i två – tre skikt. Stenpackningen låg i en ca 0,4 meter djup nedgrävning på vars botten ett skelett efter en vuxen individ

Fig 6. Skelettgraven A1 under utgrävning. Foto: Tove Björk (SSLM I2006000310).

Fig 7. Skelett i A1 frilagt. Foto: Tove Björk (SSLM I2006000218).

påträffades (figur 6–7). Skelettet var placerat i utsträckt ryggläge med huvudet åt norr och med armarna längs med kroppens sidor. I gravens fotända fanns en mörkfärgning och organiska rester som tolkas som spår efter en kista av trä. Den gravlagda, som har bedömts som en kvinna?, var 50 – 60 år gammal då hon avled (bilaga 7).

Anläggningen A3 framträdde som en ca 1,3 x 0,7 meter stor stenpackning med oklar form (figur 8). Stenpackningen, som bestod av små skärviga och skarpkantade stenar, utgör möjligen rester efter en i övrigt bortodlad stensättning. Under stenpackningen framkom en ca 1 x 0,6 meter stor och upp till 0,3 meter djup nedgrävning med ett 50-tal skarpkantade, skärviga och eldpåverkade stenar i två skikt (figur 9). I fyllningen i gravens fotända påträffades två obrända ben liggandes parallellt intill varandra (förkomna), möjligen resterna av s.k. stekben. På botten av nedgrävningen framkom skelettet efter ett 1 – 2 år gammalt barn liggandes i utsträckt ryggläge med huvudet mot norr.

Brandgravarna utgjordes av en urnebrandgrop (A18) och två gravrester av oklar typ (A16 och A19). Urnebrandgropens norra del var skadad av ett äldre schakt och med all sannolikhet är det samma anläggning som påträffades vid den arkeologiska utredningen 1991 (se Elgh & Lekberg 1991).

Urnebrandgropen utgjordes av en otydlig nedgrävning, ca 0,7 meter i diameter och 0,1 meter djup med sot, kol, keramik och brända ben synliga i ytan. Centralt i nedgrävningen stod resterna av ett keramikkärl omgivet av sot, kol och brända ben (figur 10). I kärlet låg delar av kärlväggarna infallna direkt mot kärlets innehåll av brända ben, vilka inte har kunnat bestämmas närmare än att de härstammar från en individ som sannolikt varit äldre än 10 år.

Brandgraven A19 framträdde som en mindre mörkfärgning med kolstänk och keramikfragment synliga i ytan. Vid undersökningen framkom en ca 0,35 meter i diameter och 0,3 meter djup nedgrävning med spår efter en centralt placerad nedbrunnen trästolpe i form av kol och bränd lera. I gropens fyllning

av lera påträffades enstaka keramikfragment, medan det i brandresterna/färgningen efter stolpen även framkom brända ben. Benen har bestämts till människa.

Anläggning A16 utgjordes av en ca 0,6 meter i diameter och 0,3 meter djup nedgrävning med en fyllning av lera. Centralt i nedgrävningen, från ytan till botten, fanns spår efter en nedbrunnen stolpe i form av kol och bränd lera. Stolpen, som varit ca 0,1 meter i diameter, hade varit skodd med två stenar. Ytligt i anläggningen påträffades keramikfragment och ett par brända ben. Benfragmenten har inte kunnat bestämmas varför tolkningen av anläggningen som en grav får betraktas som osäker. Tolkningen förefaller dock rimlig utifrån anläggningens likhet med A19 och dess läge bland de andra gravarna. Att stolparna i gravarna i båda fallen har brunnit eller bränts ned kan tyckas märkligt, men kan möjligen ha utgjort en del av begravningsritualen.

Gravmarkeringar i form av resta stolpar är sällsynta, men har tidigare påträffats i Uppland i bl. a. Darsgårde i Skederids socken (Ambrosiani 1964:10, 64) och i Ista i Odensala socken (Andersson 2000:18). I Södermanland finns belägg från Fjälla i Turinge socken (Olsson 1996:72) och möjligen kan en sådan ha påträffats också på Åbygravfältet i Västerhaninge där en konformad nedgrävning återfanns centralt i en stenpackning med friliggande tresidig kantkedja (se Elfstrand 1987:21ff).

Övriga lämningar

Söder om gravarna framkom 13 anläggningar varav tio stolphål, en härd (A13), en större nedgrävning (A37, schaktbotten?) och ett igenfyllt dike (A38).

Bland stolphålen har två konstruktioner kunnat urskiljas. Den ena utgör troligen resterna efter ett litet fyrstolpshus i områdets södra del vilken indikeras av stolphålen A14, A26 och A27 (bilaga 3). Stolphålen, som var närmast identiska till utseende, var 0,4 – 0,45 meter i diameter, 0,4 meter djupa och

Fig 8. A3 innan undersökningen. Foto: Rickard Franzén (SSLM I2006000428).

Fig 9. Stenkistan i A3 under utgrävning. Foto: Rickard Franzén (SSLM I2006000328).

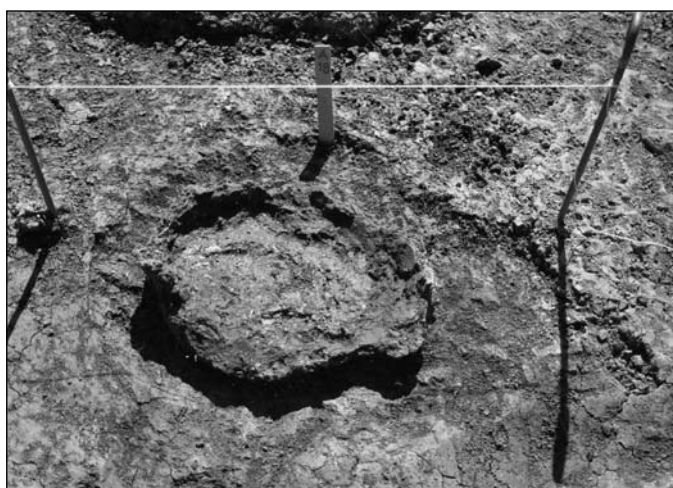

Fig 10. Resterna av gravkärlet i urnebrandgropen A18 frilagt. Foto: Kjell Andersson (SSLM I2006000325).

stenskodda. I samtliga stolphål fanns kolstänk och bränd lera, men i A14 påträffades även lerklining, vilket kan tyda på att huset har haft risflätade väggar. Huset har varit minst 3,75 x 2,4 meter stort (N-S).

Den andra konstruktionen, som var belägen strax söder om gravarna, utgjordes av stolphålen A5, A6, A21 och A22 som tillsammans bildade en kvadrat med ca 1,5 meters sida. På grund av dess ringa storlek är det tveksamt om konstruktionen kan ha utgjort en byggnad. De stolphus med kvadratisk plan som tidigare har påträffats och undersökts i Mälardalen har i allmänhet varit omkring 2,5 x 2,5 meter stora (se Göthberg 1995:72f och där anförd litteratur).

Fig 11. Lie från skelettgraven A1. Ej i skala. Foto: Mattias Ek. (SSLM lx20051368h).

att skäror i allmänhet varit fastnitade vid skaftet eller har tandad egg, medan lieblad nästan aldrig är nitade. Liebladen har oftast också längre och bredare blad än skärorna, men dessa regler är inte absoluta (Myrdal 1982:90ff). De skäror som påträffades i de nu berörda gravarna hade i båda fallen kvartsittande nitar i tången, var kortare och hade betydligt smalare blad än det som har tolkats som ett lieblad. Detta blad uppvisar inte heller några tecken på att ha varit nitat.

Fig 12. Skära från skelettgraven A1. Ej i skala. Foto: Mattias Ek. (SSLM lx20051369h).

I urnebrandgropen A18 stod ett kraftigt fragmenterat keramikkrärl i vilken en del av de brända benen hade placerats tillsammans med en skära och en syl av järn (figur 13).

Fynd och dateringar

Samtliga föremål från undersökningen framkom i gravarna, medan det i övriga anläggningar endast påträffades bränd lera och, i två fall (i stolphålen A14 och A20), lerklining (bilaga 6). Föremålen utgjordes huvudsakligen av typiska gravfynd från äldre järnålder såsom keramik, en hartstättningsring, en nål, två sylar och två skäror, men i en av gravarna påträffades också ett lieblad (figur 11).

Vidvinklade skäror och liar, som det här rör sig om, kan vara svåra att skilja åt. Några avgörande skillnader dem emellan består i

Den fyndrikaste graven utgjordes av skelettgraven A1 där liebladet, en skära (figur 12) och en nål av järn påträffades. Liebladet låg på skelettets bäckenparti, medan skäran och nålen låg på skelettets högra axel (bilaga 5). Vid vänstra handen påträffades också ett järnfragment som bestod av en smal järnten vilken var omböjd till en ögla.

I skelettgraven A3 återfanns en oval, ca 15 x 10 centimeter stor, hartstättningsring i gravens huvudände strax ovanför kraniet. Hartstättningsringen var av typ A enligt Granlunds indelning, dvs. till ett svepkärl där svepet har varit fäst utanpå bottenplattan och nått längre ned än denna (Granlund 1939:272f).

Av kärlet återstod endast bottenpartiet, men i detta låg också delar av kärlväggarna infallna. Kärlet har varit omkring 30 centimeter i diameter och 20 - 25 centimeter högt, och har haft närmast raka väggar med svagt avsatt skuldra och avrundad mynningskant. Keramiken utgjordes av ett grovmagrat orange-brunflammigt gods med mörk kärna vilket tyder på att den har bränts i en oxiderande miljö. Magringen bestod av grovt krossad bergart, huvudsakligen kvarts och/eller fältspat.

Fig 13. Skära och syl från urnebrandgropen A18. Ej i skala. Foto: Mattias Ek. (SSLM lx20051370h).

I brandgraven A19 påträffades en syl av ben tillsammans med en mängd keramikfragment. Keramiken som av allt att döma härrör från ett och samma kärl var av samma karaktär som kärlet i A18. Utöver att kärlet har haft utsvängd mynningskant kan inget sägas om dess ursprungliga storlek och form. Samma typ av keramik (två fragment) framkom också i brandgraven A16.

Föremålen, som utgörs av vanliga bruksföremål, medger små möjligheter till närmare datering av gravarna då skäror, sylar och nålar förekommer i gravar både under förromersk- och romersk järnålder. Urnebrandgropen A18 har dock utifrån en ¹⁴C-analys av bränt ben daterats till 2245 ± 55 BP (Ua-22869), dvs. till 400 – 170 BC (kal. 2 sigma). Då liar tycks vara mycket sällsynt förekommande i Sverige kan möjligen även skelettgraven A1 dateras utifrån ett snarlikt blad i en västgötsk grav som har daterats till 100-talet e. Kr. (se Myrdal 1982:99).

Gravar och fynd från Kyrkbyn uppvisade i övrigt stora likheter med de gravar som undersöktes på det närliggande gravfältet RAÄ 248:1 och som av Wilhelm Holmqvist daterades till huvudsakligen 100-talet e. Kr. (Holmqvist 1956:45). Holmqvist ganska snäva dateringen av gravfältet bygger dock endast på ett fåtal närmare daterbara fynd och fyndkombinationer.

I ett försök att datera lämningarna söder om gravarna skickades två träkolsprover från fyrstolpshuset för ¹⁴C-analys. Träkolet, som kom från ek (Lindersson 2004), hade påträffats i två av husets stolpar (A14 och A26). Tyvärr misslyckades dateringarna då det ena provet efter förbehandlingen inte längre innehöll något organiskt material att datera, medan det andra provet förstördes i samband med ett tekniskt fel under processen (Göran Possnert, Ångströmlaboratoriet, brev 2005-02-25). Frågan om huruvida lämningarna utgör spår efter en egentlig boplats eller efter aktiviteter med anknytning till gravfältet får tillsviare lämnas obesvarad.

Diskussion

Totalt har sex gravar undersökts, varav åtminstone tre kan ha varit flatmarksgravar, medan två gravar har markerats med resta trästolpar och en troligen har haft någon form av överbyggnad av sten. Gravarna utgjordes av skelettgravar och brandgravar, varav en urnebrandgrop och två av okänd typ.

Gravformerna och gravskicket hos de undersökta gravarna är typiska för den äldre järnålderns varierade gravfält, men med en ovanligt stor andel skelettgravar (50 %). Av

de gravlagda har en individ kunnat könsbestämmas på osteologisk väg (kvinna?) medan två gravar innehöll barn. Då skäror, sylar och nålar är föremål som vanligen förknippas med kvinnor (Äijä 1986:16) kan ytterligare två gravar förmodas vara kvinnogravar.

Sannolikt utgör de undersökta gravarna endast en perifer del av ett ursprungligen större gravfält som har sträckt sig vidare in under villatomterna norr om undersökningsområdet. Utifrån gravskick och fynd förefaller det inte osannolikt att gravarna kan ha utgjort en del av det av Wilhelm Holmqvist undersökta gravfältet RAÄ 248:1 inom vilket snarlika gravar och fynd framkom.

Enligt den av Holmqvist redovisade gravplanen påträffades gravarna längs ett ca 240 x 140 meter (VSV-ÖNÖ) stort område direkt norr om gården Karlslunds forna ägor och huvudsakligen öster om Enköpingsvägens ursprungliga sträckning över Barkarby flygfält (Holmqvist 1956:2, Fig. 1, jfr bilaga 8). Av Holmqvists beskrivning framgår att endast vissa sektioner av området torvades av utifrån redan fastställda planer för de pågående nivelleringsarbetena (a.a:1), och man kan därför utgå ifrån att området har rymt ytterligare gravar. Som tidigare nämnts var Holmqvist också av den uppfattningen att gravfältet var större än de undersökta delarna (a.a:46).

De undersökta gravfälten kan alltså ursprungligen ha utgjort delar av ett och samma gravfält, vilket i så fall kan ha rymt hundratals gravar. Om hypotesen är riktig har gravfältet till storlek och innehåll varit i paritet med andra stora mer kända gravfält från äldre järnålder i regionen, såsom t ex Åbygravfältet i Västerhaninge. På en storskifteskarta från 1748 (LMS A48-2:1) finns också ett flertal odlingsrösen (gravar?) markerade i åkermarken strax öster om kyrkan och Enköpingsvägens äldre sträckning, vilket kan tyda på att gravfältet har sträckt sig ytterligare längre åt sydväst (se bilaga 8). Gravfältet har haft en användningstid som sträcker sig från förromersk järnålder fram till folkvandringstid och har troligen fungerat som begravningsplats för ett flertal gårdar.

Gravfältet RAÄ 23:1 med stensättningen RAÄ 76 har troligen inget direkt samband med detta gravfält utöver områdesanknytningen. Gravfältet utgör istället tillsammans med gravfälten RAÄ 24 och RAÄ 26 samt en osäker hög (RAÄ 256) sannolikt en del av ett annat gravfält (Järvafältets fornlämningar, nr 47) som börjat anläggas först under yngre järnålder. Detta gravfält kan troligen knytas till Kyrkbyns och/eller Barkarbys förhistoriska föregångare.

Referenser

- Ambrosiani, B. 1964 *Fornlämningar och bebyggelse. Studier i Attundalands och Södertörns bebyggelsehistoria*. Uppsala. Diss.
- Andersson, K. 2000 *Romersk järnålder vid Ista*. Arkeologisk för- och delundersökning av gravfält RAÄ 467 samt efterundersökning av boplatslämningar RAÄ 476, Ista 2:1 respektive Ista 4:1, Odensala socken, Sigtuna kommun, Uppland. Stockholms läns museum. Rapport 2000:20.
- Elfstrand, B. 1987 *Några nyupptäckta gravar vid Åbygravfältet*. Fornlämning 201b, Åby, Västerhaninge socken, Södermanland. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer. Rapport. UV 1987:12. Stockholm.
- Elgh, S. & Lekberg, P. 1991 *Järfälla kommun, Östra Barkarby. Särskild utredning. Etapp 1-4*. Tryckta rapporter från Arkeologikonsult R. Blidmo. AB nr 4 1991. Fornminnesregistret (FMR).
- Granlund, J. 1939 Hartstätningar till svepta kärl under äldre järnålder. I: *Fornvännen* 1939:5, sid. 257-287.
- Grönwall, R. 2003. *Kompletterande arkeologisk utredning av fastigheterna Kyrkbyn 2:2 och 2:3 i Järfälla socken och kommun, Uppland*. Stockholms läns museum, Rapport 2003:19.
- Grönwall, R. 2004 *Förhistoriska och historiska bebyggelse lämningar i Barkarby*. Arkeologisk delundersökning av RAÄ 255:4 samt RAÄ 405:1, Järfälla socken och kommun, Uppland. Stockholms läns museum, Rapport 2004:39.
- Göthberg, H. 1995 Huskronologi i Mälardalen, på Gotland och Öland under sten-, brons- och järnålder. I: H. Göthberg, O. Kyhlberg & A. Vinberg (Red.) *Hus & gård i det förurbana samhället*. Rapport från ett sektorsforskningsprojekt vid Riksantikvarieämbetet. Artikeldel. Sid. 65–109. Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar. Skrifter nr 14. Stockholm.
- Holmqvist, W. 1956. *Gravfältet vid Barkarby*. Antikvariskt arkiv 5. Stockholm.
- Järvafältets fornlämningar* 1929 Svenska fornminnesplatser. Vägledning utgivna genom Kungl. Vitt. Hist. och Antikvitets Akademien N:o 11. Stockholm.
- Linderson, H. 2004 *Vedanatomisk analys av tre olika arkeologiska undersökningar i Uppland*. Nationella Laboratoriet för Vedanatomi och Dendrokronologi. Rapport nr 2004:37. (opublicerad)

- Lindström J. 1998 *Kyrkbyn i Järfälla*. Arkeologisk undersökning och dokumentation av Järfälla kyrkbys gamla tomt, Järfälla socken och kommun, Uppland. Stockholms läns museum, Rapport 1998:20.
- Modin, M., Löthman, L. & Linnér, K. 1986 Fornlämningar. I: *Järfällaboken II*. Band 1, sid.69-103. Järfälla.
- Myrdal, J. 1982 Jordbruksredskap av järn före år 1000. I: *Fornvännen* 1982/2, sid. 81-104.
- Olsson, E. 1984 *Kvadratisk stensättning med sannolik skelettbegravning, utan bevarade ben*. Up, Järfälla sn, Kyrkbyn 1:100, fornlämning 76. RAÄ UV, Rapport dnr 2270/84.
- Olsson, E. 1996 *Äldre järnåldersgravar vid Fjälla*, Arkeologisk provundersökning och undersökning. Södermanland, Turinge socken, RAÄ 11-13 och 444. UV Stockholm, Rapport 1996:126.
- Werthwein, G. 2004 *Planerad gång- och cykelbana längs Norrviksvägen*. Arkeologisk förundersökning av del av RAÄ 92:2 (f d Spånga), 255:4, 255:8, 405:1 och 405:2, Järfälla socken och kommun, Uppland. Stockholms läns museum, Rapport 2004:4.
- Äijä, K. 1986 *Åbygravfältet*. Haningebygden nr 20. Haninge

Muntliga uppgifter

Margareta Boije, Stockholms läns museum, osteologisk bestämning (A4)

Arkiv

Antikvariskt-topografiska arkivet (ATA)

Fornminnesregistret, Stockholms läns museum

Lantmäteristyrelsens kartarkiv, LMS

Uppland, Spånga socken, Hästa A98-14:A10:2-3 Geometrisk avmätning 1636.

Uppland, Järfälla socken, Barkarby A48-2:A19:65-66. Geometrisk avmätning 1690.

Uppland, Järfälla socken, Barkarby A48-2:1. Storskifte på åker 1768.

Uppland, Järfälla socken, Barkarby A48-2:3. Ägoutbyte 1865.

Statens historiska museer (SHM), Översiktsdatabasen (f. d. Digitala tillväxten).

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens beslut, dnr: *431-03-50896, 431-03-89541*
Stockholms läns museum, dnr: *2003:129, 2003:195*
Landskap: *Uppland*
Kommun: *Järfälla*
Socken: *Järfälla*
Fastighet: *Kyrkbyn 2:3*
Ekonomiska kartan, blad: *10I 7d Spånga NVINÖ*
Fornlämningar: *RAÄ 23:2, gravfält och RAÄ 427, boplats*
Typ av undersökning: *Förundersökning och slutundersökning*
Orsak till undersökningen: *Planerad bostadsbebyggelse*
Uppdragsgivare: *Folkhem Produktion AB*
Undersökningsperiod: *9-14 oktober 2003 respektive 3-19 maj 2004*
Personal: *Förundersökning: Kjell Andersson (projektledare),
Åsa Berger, Margareta Boije, Marcus Hjulhammar
Slutundersökning: Kjell Andersson
(projektledare), Tove Björk, Rickard Franzén*
Arkivmaterial: *Förvaras på Stockholms läns museum*